

การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร*

THE PRESERVATION AND TRADITIONAL VALUES OF TUMKA FRUIT CANDLE LIGHTING OF YASOTHON PROVINCE

นิคม ปาทะวงศ์

Nikom Pathawong

จำรัส บุตดาพงษ์

Jamras Bhuddapong

วิพจน์ วันคำ

Wipoj Wankham

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร

Mahamakut Buddhist University Yasothon Buddhist Collage, Thailand

E-mail: worachet031973@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร 2) สืบสานประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร และ 3) การสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก 36 คน การสนทนากลุ่ม 9 รูป/คน และการศึกษาประวัติชีวิตของปราชญ์ท้องถิ่น 1 คน เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล 3 ด้าน คือ องค์ความรู้ การสืบสานประเพณี และการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกา ผลการวิจัย พบว่า 1) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตูมกานำมาจากการสร้างความสามัคคีและการรื้อฟื้นวิถีชุมชนที่แสดงออกถึงความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านทุ่งแร่ เป็นการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น 2) การสืบสานประเพณีจุดไฟตูมกา ควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การตระหนักถึงความสำคัญท้องถิ่นนิยมเพื่อสร้างความเป็นอัตลักษณ์และให้คนรุ่นใหม่ได้เห็นความสำคัญ, การมีส่วนร่วมของภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน, การถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อชุมชน และการประชาสัมพันธ์เชิงรุก และ 3) การสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การต่อยอดภูมิปัญญา, การเพิ่มคุณค่าทางจิตใจและคุณค่าทางเศรษฐกิจ, การผลิตไฟตูมกาให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรม และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ข้อเสนอแนะพบว่า วิถีชุมชนยังต้องมีการปรับปรุงแก้ไข ปรับปรุง ยกเลิก รื้อฟื้น และสร้างขึ้นมาใหม่หลายอย่างเพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ควรมีการแสดงสินค้าและจำหน่าย

* Received 15 September 2021; Revised 25 November 2021; Accepted 1 December 2021

ผลิตภัณฑ์ในชุมชนให้ชัดเจนเพื่อให้สมาชิกและลูกค้าเกิดความเชื่อมั่น มีแหล่งติดต่ออย่างชัดเจน

คำสำคัญ: การสืบสาน, การสร้างคุณค่า, ประเพณีจุดไฟตุ้มกา, จังหวัดยโสธร

Abstract

The Objectives of this research article were to 1) examine knowledge on thoomka lantern festival in yasothon province 2) Carry on thoomka lantern festival in yasothon province 3) Strengthen values of thoomka lantern festival in yasothon province. Research methodology was qualitative design. The researcher collected data from the target group by means of in-depth interviews of 36 people, group discussions with 9 person, and life history studies of 1 local philosopher to analyze and synthesize the data in 3 areas: knowledge, tradition, and tradition and the creation of traditions. The results of the research were found that 1) knowledge about the tradition of thoomka lantern festival originated from building unity and reviving the way of the community that expresses the belief and faith in buddhism of the thung tae villagers. It is the creation of cultural values from generation to generation. 2) Continuing the tradition of thoomka lantern festival there should be an important element, namely the awareness of localism in order to create an identity and allow the new generation to see the importance, government involvement, local government organizations and communities, knowledge transfer to communities and proactive public relations. and 3) Creation of the thoomka lantern festival in yasothon province there are important elements which are the extension of wisdom, enhancing spiritual and economic values, producing thoomka lantern as a cultural commodity. and the promotion of cultural tourism. The feedback found that the way of life of the community still needs to be revised, improved, canceled, revived and rebuilt in order to continually develop. products and products should be clearly displayed and sold in the community in order to build trust among members and customers. there is a clear source of contact.

Keywords: Inheritance, Strengthening Values, Thoomka Lantern Festival, Yasothon Province

บทนำ

ประเพณีในวิถีชาวอีสานมีความหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ส่วนใหญ่เกิดจากอิทธิพลความเชื่อของลัทธิศาสนาที่มีต่อคนในท้องถิ่น การเกิดขึ้นของประเพณีเป็นการเกิดขึ้นหลังจากชุมชน แต่ละแห่งมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือสังคมนั้นสร้างวัฒนธรรมที่เข้มแข็งจนมีเอกลักษณ์และสามารถสืบทอดกลายเป็นประเพณีที่ชุมชนยอมรับ สังคมภาคอีสานเป็นสังคมที่มีความเป็นเอกภาพด้านจารีตประเพณี ประชากรส่วนใหญ่ยึดมั่น และปฏิบัติในลักษณะเดียวกันทั้งระดับบุคคล และกลุ่มบุคคล เช่น การแสวงหาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านความรู้ ความกินดี อยู่ดี รวมถึงการอยู่ร่วมกันโดยอาศัยกติกาหลักทางสังคมที่เรียกว่า “ประเพณี” เป็นหลักประกันการอยู่ร่วมกันของชุมชนภาคอีสานในอดีตจนก่อให้เกิดวิถีชุมชนหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงชีพ ความคิด ความเชื่อและความศรัทธา เป็นต้น ปัจจุบันวิถีท้องถิ่นเหล่านั้นบางอย่างได้ถูกยกเลิก บางอย่างมีการปรับเปลี่ยน บางอย่างมีการสืบสานและบางอย่างได้มีกระบวนการพัฒนา การสร้างคุณค่า รวมถึงการสร้างขึ้นใหม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ตามยุคสมัย (ประจวบ จันทรมั่น, 2550) ปัจจุบันการที่รัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้ชุมชนต่าง ๆ ให้ตระหนักถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนซึ่งความเป็นท้องถิ่นนิยมนับวันยิ่งเข้มข้นมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากท้องถิ่นต่าง ๆ มีการประชาสัมพันธ์งานบุญประเพณี ต่าง ๆ ในเทศกาลต่าง ๆ ในทุกระดับทั้งตำบล อำเภอและจังหวัด ตามกระแสโลกในยุคข้อมูลข่าวสารภายใต้บริบทของกระแสยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ประกอบกับการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นนโยบายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา การส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาของ แต่ละท้องถิ่นในการพัฒนาครอบครัวและชุมชนได้ จนกระทั่งมีการบรรจุความสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (แผนพัฒนา, 2560)

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ในปัจจุบัน พบว่า ประชาชนมีการแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างฟุ่มเฟือย จึงปรากฏแนวคิด ทฤษฎี หลักการมากมายที่มุ่งเตือนคนในสังคมให้สำนึกถึงการ แสวงหาเพื่อให้ทวนระลึกถึงวิถีดั้งเดิมของมวลมนุษยชาติ ดังนั้น ความพยายามดึงมวลชนให้คำนึงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นตามวิถีความพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือในทางศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาที่เป็นศาสนาหลักของประชาชนภาคอีสาน และชาวอีสานต่างมีพุทธวิถีที่เป็นจารีตประเพณีหลากหลายในแต่ละเดือนเรียกจารีตหรือฮีต 12 จะปรากฏงานบุญประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ฉะนั้นในฐานะที่พระพุทธศาสนามีส่วนเกี่ยวข้องการนำหลักธรรมมาประยุกต์ต่อวิถีชุมชนด้านงานบุญประเพณี จึงเป็นเรื่องที่เหมาะสม และในบริบทของสถานการณ์แบบนี้ พระครูสิริปริยัติธำรง (พิสิฐ ชุตินฺธโร) อธิบายว่า หลักธรรมคือ หลักการรักษาสัมปทาเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้คนในสังคมตระหนักถึงการรักษาบุญประเพณีต่าง ๆ และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น มีทิศทางที่ดีและสร้างความสุขให้กับชุมชน ทั้งนี้เพราะหลักการรักษาสัมปทาเป็นหลักประกันของ

การดำรงอยู่ที่มุ่งสู่การพัฒนาได้อย่างตรงจุดในการสืบสานและเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างคุณค่าประเพณีต่าง ๆ ได้ และสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำมาอธิบายการอนุรักษ์ที่สร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มได้จากวัฒนธรรมประเพณีขั้นพื้นฐานได้อย่างเหมาะสม (พระครูสิริปริยัติธำรง (พิสิฐ ชุตินฺธโร), 2554)

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าวิถีท้องถิ่นนิยมถือเป็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรมชิ้นสำคัญในการเรียนรู้และทำความเข้าใจเรื่องราวความเป็นอยู่ของผู้คนในมิติทางสังคม วัฒนธรรม และประเพณี รวมถึงการเปิดกระบวนทัศน์ในการทำความเข้าใจต่อองค์ความรู้ด้านความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และวิถีคิดของการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งแต่ละท้องถิ่นล้วนมีวัฒนธรรมที่สอดคล้องกัน แตกต่างกันไปบ้างตามเส้นทางแห่งวิถีการดำรงชีพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร” เพื่อเป็นการเผยแพร่ประเพณีนิยมที่เกิดจากชุมชนสู่ประเพณีในระดับจังหวัด ประเทศ และกลุ่มอาเซียน ทั้งนี้เพราะจะทำให้ประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปฏิบัติตามประเพณีที่เหมาะสมกับยุคสมัย นอกจากนี้ ยังเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร
2. เพื่อสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร
3. เพื่อสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่การวิจัยที่มีคุณสมบัติ 3 ประการ คือ เป็นชุมชนที่เป็นแหล่งวัฒนธรรมเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นชุมชนที่เป็นผู้ริเริ่มรื้อฟื้นประเพณีจุดไฟตุ้มกา และเป็นชุมชนที่มีการจัดประเพณีจุดไฟตุ้มกาในทุกปี โดยได้ลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ ปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชนวางแผนกับคณะวิจัยพร้อมเจ้าหน้าที่และบุคลากรของชุมชนในการทำวิจัยครั้งนี้ ซึ่งได้เลือกเอาพื้นที่ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลทุ่งแต้ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร เป็นศูนย์กลางของพื้นที่การวิจัยและเป็นชุมชนที่มีการจัดงานประเพณีจุดไฟตุ้มกาเป็นแห่งแรกของจังหวัดยโสธร กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 45 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสำรวจสภาพพื้นที่เบื้องต้น 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 3) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) 4) แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม 5) แบบบันทึก (จากการสังเกตหรือสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ) 6) แบบศึกษาประวัติชีวิต และ 7) อุปกรณ์อื่น ๆ ที่ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) เพื่อรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ การตีความ วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อสร้างเป็นเครื่องมือการวิจัย พร้อมทั้งได้สร้างเครื่องมือ (ฉบับร่าง) แล้วนำไปเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อการตรวจสอบความตรง ความเที่ยงและความเหมาะสมของเครื่องมือการวิจัย โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์และการนิยามศัพท์ทางการวิจัย โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence หรือ IOC) นำความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่เสนอแนะไว้มาปรับปรุงแก้ไข และนำเครื่องมือการวิจัยที่มีความสมบูรณ์แล้วไปทดลองใช้ (Try - out) กับกลุ่มประชากรในตำบลทุ่งนางโอก จำนวน 30 คน ทั้งนี้เพราะชุมชนบ้านทุ่งนางโอกมีคุณลักษณะ คุณสมบัติและบริบทที่ใกล้เคียงกันกับประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ทดลอง (Try - out) ด้วยตัวเองเพื่อทดสอบว่าแบบสอบถามการวิจัยที่สร้างขึ้นมานั้น มีความเสถียร มีความเที่ยง ความตรง สื่อความหมายได้ตรงประเด็น หรือผู้ตอบแบบสอบถามมีความเข้าใจมากน้อยเพียงใด เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งหนึ่ง และทำการปรับปรุงแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับสมบูรณ์ รวมทั้งได้นำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจริงที่ใช้ในการวิจัย ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามนั้นได้จัดกระทำผ่านระเบียบวิธีวิทยาการวิจัยและเครื่องมือ 5 อย่าง ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) 3) แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม 4) แบบบันทึก และ 6) แบบศึกษาประวัติศาสตร์ชีวิต ส่วนการวิเคราะห์และการจัดกระทำข้อมูลได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล 4 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) หมายถึง การนำข้อมูลการวิจัยแต่ละด้านมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ (New Finding)

ประเด็นที่ 2 การวิเคราะห์โดยจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) หมายถึง การวิเคราะห์ตัวแปรที่มี กล่าวคือการจัดกระทำตามระเบียบวิธีวิจัยด้านสังคมศาสตร์ให้ครบทุกตัวแปร ดังนี้

1. การกระทำ (Acts) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์รายบุคคลและรายกลุ่ม เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลให้ได้ตรงกัน
2. จัดกิจกรรมคล้ายกันโดยการสนทนากลุ่ม
3. การหาความหมายของข้อมูลเชิงลึก จากการศึกษาชีวประวัติบุคคลสำคัญในพื้นที่ การศึกษาสภาพแวดล้อมทั่วไป
4. ศึกษาความสัมพันธ์จากพื้นที่เป้าหมายและพื้นที่ใกล้เคียง คือตำบลทุ่งนางโอกเพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกัน
5. การมีส่วนร่วมของผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลตามภาระงานที่ได้รับมอบหมายในแต่ละหัวข้อ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตสภาพพื้นที่

ทั่วไป การสัมภาษณ์ชีวประวัติบุคคลสำคัญ การศึกษาเอกสารแล้วนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา นำมาเขียนร่วมกัน การรายงานร่วมกันเพื่อให้เห็นว่าข้อมูลที่ได้มานั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่

ประเด็นที่ 3 การเปรียบเทียบข้อมูลโดยการนำข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตสภาพพื้นที่ทั่วไป การสัมภาษณ์ชีวประวัติบุคคลสำคัญ การศึกษาเอกสารมาเปรียบเทียบข้อมูลให้มีความสอดคล้องตรงกัน

ประเด็นที่ 4 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาโดยการนำข้อมูลจาก 36 ชุด มาเขียนเชิงพรรณนาเรียงกันเพื่อแสดงความชัดเจนว่าผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 - 36 ได้ให้ข้อสัมภาษณ์ในประเด็นใดบ้าง ข้อมูลการสังเกตและการศึกษาเอกสารมีความเหมือนความต่างในประเด็นไหน อย่างไร แล้วนำมาเปรียบเทียบ ตีความ วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน

การรับรองจริยธรรมการวิจัยในคนของงานวิจัย ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยในครั้งนี้มีความถูกต้องเป็นไปตามกระบวนการของระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์และจริยธรรมการวิจัยได้ ดำเนินการเรื่องการรับรองจริยธรรมการวิจัย โดยเสนอผ่านคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามเอกสาร ที่ อว 8007/ว.23 เรื่อง การออกใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย ลงวันที่ 30 ตุลาคม 2562 และได้ผ่านมติของคณะกรรมการดังกล่าวแล้ว

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตุ้มกา จังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีจุดไฟตุ้มกาได้จัดทำขึ้นจากการรื้อฟื้นวิถีชุมชนที่เกี่ยวข้อง การแสดงออกถึงความเชื่อ ความศรัทธาในองค์พระรัตนตรัย ซึ่งสามารถสรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีได้ใน 3 ประเด็น ดังนี้

1. ประเพณีจุดไฟตุ้มกาเดิมทีเดียวนั้นเป็นประเพณีที่รื้อฟื้นวิถีชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนากับวันออกพรรษาที่ได้กระทำเป็นประจำทุกปี การจัดประเพณีจุดไฟตุ้มกาคือการทำบุญเดือน 11 ซึ่งเป็นบุญใหญ่ประจำเดือนเช่นเดียวกับบุญเดือน 6 ที่ชาวจังหวัดยโสธรได้มีการจัดประเพณีบุญบั้งไฟ

2. ประเพณีจุดไฟตุ้มกามีความเกี่ยวข้องกันกับพุทธศาสนาที่สืบเนื่องจากเทศกาลออกพรรษา โดยรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยทำมาแล้วในอดีตให้กลับคืนมาในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมที่งดงามซึ่งควรค่าแก่การรื้อฟื้น อนุรักษ์และประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน

3. ประเพณีจุดไฟตุ้มกามีพัฒนาการและมีการบริหารจัดการให้เป็นที่ประจักษ์ขึ้นในระดับกว้างมากขึ้นจากชุมชนสู่ระดับอำเภอและจะพัฒนาสู่ระดับจังหวัด แนวคิดนี้เริ่มมีมาตั้งแต่มีการหยิบยกประเพณีนี้ขึ้นมาพร้อมกับประเพณีท้องถิ่นในชุมชนตำบลอื่น ๆ รวม

18 ประเพณี และมีข้อตกลงจากสภาวัฒนธรรมอำเภอให้ถือว่าเป็นประเพณีที่ควรแก่การนำมาเป็นประเพณีสำคัญโดยอำเภอเมืองยโสธรเป็นผู้รับผิดชอบหลักอย่างเป็นทางการและเริ่มดำเนินการอย่างเป็นระบบครั้งแรกเมื่อปี 2561 จนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เพื่อสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า ปัจจุบันประเพณีจุดไฟตุ้มกานอกจากจะมีการสืบสานประเพณีในชุมชนตำบลทุ่งแต้ในฐานะเป็นแม่งานดั้งเดิมแล้วความตระหนักถึงความเป็นท้องถิ่นนิยมทำให้ผู้เกี่ยวข้องต่างพยายามนำมาเปิดเผยเพื่อสร้างความเป็นอัตลักษณ์และเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้เล็งเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีอยู่ เป็นมิติที่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนหลายอย่าง เช่น มิติด้านการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความเป็นนวัตกรรมทำให้ประชาชนทั่วไปรู้จักประเพณีจุดไฟตุ้มกา รู้จักจังหวัดยโสธรในฐานะมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม นับแต่มีการริเริ่มรื้อฟื้นขึ้นมาเริ่มประชาสัมพันธ์ประเพณี มีการนำไฟตุ้มกามาจัดแสดงที่อำเภอเมืองยโสธร การจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมมีปัจจัยที่ส่งเสริมและสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกาใน 3 ประเด็น ต่อไปนี้

1. การถ่ายทอดวิธีทำไฟตุ้มกาที่มีปัจจัยหลายอย่างสนับสนุน เช่น ปัจจัยด้านวัตถุซึ่งในท้องถิ่นนั้นมีทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญคือลูกตุ้มกานั่นเป็นวัสดุจากธรรมชาติ แม้จะเริ่มหายากในบางปีแต่ก็สามารถหาได้ในพื้นที่ใกล้เคียง ประกอบกับการประยุกต์วัสดุทดแทนที่คงรูปแบบเดิม ปัจจัยด้านบุคคลกล่าวได้ว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับตำบลและระดับจังหวัด ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ปัจจัยด้านองค์กรถือว่ามิบทบาทมีการประสานงานและทำความเข้าใจกับหน่วยงาน องค์กรและชุมชนของตำบลต่าง ๆ จึงได้รับความร่วมมือจากฝ่ายปกครอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย องค์กรต่าง ๆ ตลอดจนชาวชุมชนตำบลต่าง ๆ ทุกตำบล และศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชตำบลทุ่งแต้

2. รูปแบบการสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกา แสดงให้เห็นว่าประชาชนทั้งในระดับชุมชนและระดับอำเภอได้ให้ความร่วมมือกันทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น การจัดการประชุมเพื่อจัดงานประเพณี การแจ้งข่าวการจัดงานประเพณี การเสนอความคิดเห็น เสนอแผนการดำเนินงาน การเลือกแผน ดำเนินงานประเพณี การจัดสรรวัสดุสิ่งของเพื่อดำเนินงานประเพณี การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกิจกรรมงานประเพณี มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินงานโดยเฉพาะในเรื่องการประชาสัมพันธ์งานประเพณี กล่าวได้ว่า ปัจจุบันนั้นมีช่องทางในการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ เช่น สื่อออนไลน์ (Online) ป้ายประชาสัมพันธ์ สื่อประชาสัมพันธ์ทางวิทยุ สื่อโทรทัศน์ เป็นต้น และยังสามารถทำได้หลายวิธีทั้งแถลงข่าว ประกาศเสียงตามสาย รวมทั้งการนำเสนอประเพณีในรูปแบบวรรณกรรมเพลงหรือหนังสือ เป็นต้น

3. คติความเชื่อและความรู้ด้านประเพณี การสร้างความเข้าใจที่แท้จริงถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประเพณีจุดไฟตุ้มกาวนออกพรรษาที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน

การสืบทอด สืบต่อประเพณีท้องถิ่นเนื่องในวันออกพรรษาหลาย ๆ จังหวัดจะมีกิจกรรมที่แตกต่างกัน แต่จุดมุ่งหมายก็คือการบูชาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธเนื่องในวันออกพรรษา จังหวัดยโสธรได้ใช้ประเพณีจุดไฟตุ้มกาเป็นสื่อแสดงออกซึ่งความเคารพนับ ในงานจะมีกิจกรรมที่หลากหลาย มีการถ่ายทอดวิธีการทำไฟตุ้มกา การสื่อถึงรูปแบบประเพณี และสื่อสารถึงคติความรู้ด้านประเพณีในบริบทของการจุดไฟตุ้มกาเป็นพุทธบูชา และสาเหตุที่ต้องนำตุ้มกามาใช้เป็นเครื่องบูชาในวันออกพรรษา

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 เพื่อสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า การสร้างคุณค่าคือวิธีการอย่างหนึ่งที่สามารถสร้างความมั่นคงให้แก่วัฒนธรรมใน 4 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. การต่อยอดภูมิปัญญา ประเพณีจุดไฟตุ้มกาเป็นประเพณีที่สามารถนำมาต่อยอดทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นได้หลายอย่าง การต่อยอดภูมิปัญญาเท่ากับว่าเป็นการรื้อฟื้น (Reviving) อนุรักษ์และการประยุกต์ โดยเฉพาะการประยุกต์กล่าวได้ว่าเป็นการต่อยอดที่สามารถทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ มีความเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมใหม่ ๆ แต่ยังคงไว้แนวคิดหรือฐานความรู้เดิมได้ เช่น การผลิตไฟตุ้มกาอาจใช้วัสดุอื่นทดแทนหรือใช้ร่วมกันได้กับวัสดุอื่น ๆ เพราะบางครั้งอาจเกิดปัญหาเนื่องจากเป็นวัสดุธรรมชาติบางปีอาจแห้งแล้งหรือน้ำท่วม ดังนั้นการประยุกต์ใช้วัสดุอื่นเพื่อทดแทนจึงเป็นปรับตัวให้สอดคล้องกับความเป็นจริง

2. คุณค่าทางจิตใจและคุณค่าทางเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่าประเพณีจุดไฟตุ้มเป็นประเพณีที่ทรงคุณค่าด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนในฐานะเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัยที่เป็นที่พึงสูงสุด ในขณะเดียวกันเรายังสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ชุมชนได้ด้วยจากประเพณีจุดไฟตุ้มกา เพราะการผลิตไฟตุ้มกานอกจากจะเป็นอามิสบูชาแล้ว ในงานประเพณีเราจะพบกับศิลปะที่เป็นงานฝีมือ ความฉลาดในฝีมือ ฝีมือทางการช่าง การแสดงออกมาให้ปรากฏงดงาม น่าชื่นชมโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องพุทธศิลป์ที่ถูกถ่ายทอดฝีมือ วัฒนธรรมเหล่านี้สามารถสร้างความกินใจมนต์เสน่ห์ของคนในชุมชนได้

3. การผลิตไฟตุ้มกาคือทางเลือกหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้ชุมชน แต่ปัจจุบันยังมีการผลิตได้น้อย จึงไม่สามารถผลิตไฟตุ้มกาส่งขายให้แก่ผู้ที่มีความต้องการซื้อทั้งที่เป็นของที่ระลึกและของประดับตกแต่ง แต่ด้วยผลิตไม่ทันผู้บริโภค ปัญหานี้น่าจะหาแนวทางแก้ไข การสร้างวิกฤติให้เป็นโอกาส เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรมแปลงเป็นรายได้ให้เกิดแก่ประชาชนในชุมชน ผลิตภัณฑ์ลักษณะที่น่าสนใจซื้อจากประเพณีจุดไฟตุ้มกามีหลายอย่าง เช่น โคมไฟตุ้มกาสำหรับประดับภายในบ้าน โคมไฟตุ้มกาสำหรับประดับนอกบ้าน ชุดต้นไฟตุ้มกาขนาดเล็กสำหรับประดับโต๊ะและชุดต้นไฟตุ้มกาของที่ระลึก เป็นต้น

4. การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กล่าวได้ว่าเป็นประเพณีที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมงานเป็นประจำ สืบเนื่องจากทางจังหวัดได้มีการประชาสัมพันธ์ ร่วมสืบสาน

หลังจากได้รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ ซึ่งเดิมที่ได้เลือนหายไปนานด้วยภาวะทันสมัย เนื่องจากมีความเจริญและมีไฟฟ้าใช้ กระทั่งชาวบ้านทุ่งแต้ ได้เริ่มรื้อฟื้นทำให้ประเพณีนี้กลับมาเป็นประเพณีสำคัญอีกครั้ง และเมื่อทางจังหวัดได้นำมาเป็นดูแลก็มีการเพิ่มเติมกิจกรรม อื่น ๆ เข้าไปด้วยเพื่อให้ชาวบ้าน เยาวชนและนักเรียนได้ร่วมกิจกรรมอย่างพร้อมเพรียงกัน นอกจากนี้ ในช่วงเทศกาลนี้ยังมีวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันออกพรรษาหลายแหล่งในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเปรียบสำหรับผู้สนใจโดยการกำหนดโปรแกรมขึ้นมาอย่างชัดเจน เช่น เส้นทางสายวัฒนธรรม เป็นต้น

อภิปรายผล

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตุ้มกา จังหวัดยโสธร พบว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตุ้มกา จังหวัดยโสธร ชุมชนบ้านทุ่งแต้ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ได้จัดทำขึ้นมาจากการรื้อฟื้นวิถีชุมชนที่เกี่ยวกับการแสดงออกถึงความเชื่อความศรัทธาในองค์พระรัตนตรัยโดยการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยทำมาแล้วในอดีตให้กลับคืนมาในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมที่ดำรงซึ่งควรค่าแก่การรื้อฟื้น อนุรักษ์และประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากเป็นประเพณีที่รื้อฟื้นวิถีชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนากับวันออกพรรษาที่ได้กระทำเป็นประจำทุกปี การจัดประเพณีจุดไฟตุ้มกาคือการทำบุญเดือน 11 ซึ่งเป็นบุญใหญ่ประจำเดือน มีพัฒนาการและมีการบริหารจัดการให้เป็นที่ประจักษ์ขึ้นในระดับกว้างมากขึ้นจากชุมชนสู่ระดับอำเภอและจะพัฒนาสู่ระดับจังหวัด แนวคิดนี้เริ่มมีมาตั้งแต่มีการหยิบยกประเพณีนี้ขึ้นมาพร้อมกับประเพณีท้องถิ่นในชุมชนตำบลอื่น ๆ รวม 18 ประเพณี และมีข้อตกลงจากสภาวัฒนธรรมอำเภอให้ถือว่าเป็นประเพณีที่ควรแก่การนำมาเป็นประเพณีสำคัญโดยอำเภอเมืองยโสธรเป็นผู้รับผิดชอบหลักอย่างเป็นทางการ และเริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นระบบครั้งแรกเมื่อปี 2561 จนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่อธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบ ความคิด วิถีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2544) สอดคล้องกับ สุชีพ ปุญญานุภาพ ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมเป็นคำไทยที่นำมาจากภาษาบาลี และสันสกฤต แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้เจริญหรือธรรมคือความเจริญ ถ้าจะให้เข้าใจกันง่าย ๆ ก็คือความเจริญงอกงามที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้นในด้านสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา คำว่าวัฒนธรรมคือวิถีชีวิตซึ่งสังคมมนุษย์ทำให้เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการอันเป็นมูลฐานที่มีต่อความดำรงอยู่รอด ความถาวรแห่งเชื้อสาย และการจัดระเบียบแห่งการประสพการณ์ของสังคม

วัฒนธรรมคือประมวลแห่งงานทางวัตถุ แบบหรือกระสวนแห่งองค์การทางสังคม แบบแผนความประพฤติที่ได้รับการอบรมมาแล้ว ความรู้ ความเชื่อถือและการดำเนินงานอื่นทั้งปวงซึ่งได้มีการทำให้เจริญขึ้นในสังคมมนุษย์ ดังนั้นวัฒนธรรม จึงได้แก่ การจัดการกับเหตุแวดล้อมของมนุษย์ และคำว่าวัฒนธรรมเป็นคำที่เกิดขึ้นในภาษาไทยในสมัยที่รัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนคำที่ดั้งเดิมเป็นภาษาอังกฤษ คือ Culture (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2552) ซึ่งสอดคล้องกับ ภูเขา ศรีวิลาศ ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมเป็นส่วนประกอบที่สลับซับซ้อนทั้งหมดของลักษณะอันชัดเจนของจิตวิญญาณวัตถุ สติปัญญาและอารมณ์ ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นสังคมหรือหมู่คณะ วัฒนธรรมไม่ได้หมายถึงเฉพาะเพียงศิลปะและวรรณกรรมเท่านั้น แต่ยังหมายความถึงฐานนิยม ค่านิยมต่าง ๆ ของชีวิตสิทธิพื้นฐานต่าง ๆ ของมนุษย์ ระบบค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ วัฒนธรรมจึงแสดงให้เห็นได้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ความดี ความงาม และความเจริญในชีวิตมนุษย์ซึ่งปรากฏในรูปธรรมต่าง ๆ และมาถึงพวกเราในปัจจุบัน เป็นแบบอย่างหรือการดำรงชีวิตของกลุ่มซึ่งสมาชิกเรียนรู้ถ่ายทอดกันไปด้วยการอบรม สั่งสอนทั้งทางตรงและทางอ้อมหรือหมายความง่าย ๆ ว่าแบบแผนชีวิตความเป็นอยู่ของชนกลุ่มหนึ่งในขณะใดขณะหนึ่งเป็นวิถีชีวิตการปฏิบัติและสิ่งของที่เป็นผลมาจากการสะสมถ่ายทอดจากกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งไปสู่รุ่นถัด ๆ ไป เพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์หรือเครื่องบ่งชี้ความเป็นกลุ่มชนของกลุ่มบุคคลนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้เราจำเป็นต้องระบุให้ชัดเจนว่าเป็นวัฒนธรรมของใครและในที่นี้หมายถึงวัฒนธรรมชุมชนชาวอีสานอันเป็นชุมชนหนึ่งในสังคมไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน คือการถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมและเนื่องจากวัฒนธรรมชุมชนจำเป็นต้องเผชิญกับวัฒนธรรมชุมชนอื่น ๆ บางด้านสูญสลายไป บางด้านอาจต้องปรับเปลี่ยน ดุดกลืนหรือรับเอาวิถีชีวิตภายนอกเข้ามาประสมเกิดเป็นวิถีชีวิตแบบใหม่ขึ้นมา (ภูเขา ศรีวิลาศ, 2539) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สรรเกียรติ กุลเจริญ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น ศึกษากรณีงานประเพณีสงกรานต์พระประแดง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” ผลการศึกษาพบว่า โดยสรุปพื้นฐานงานประเพณีสงกรานต์พระประแดง เริ่มมาจากวัฒนธรรมมอญที่นับถือศาสนาพุทธเชื่อมโยงกับการนับถือผีของชาวมอญ พิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ในงานประเพณีสงกรานต์พระประแดงจะเชื่อมโยงกับพุทธศาสนาไม่ทางตรงก็ทางอ้อม สะท้อนออกมาในรูปวิถีชีวิต ค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ เชื่อมโยงกันทำให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่คณะของคนมอญที่เป็นคนรักสงบ โอบอ้อมอารี มีมิตรไมตรี สามารถที่เข้ากับศาสนาอื่น ๆ (สรรเกียรติ กุลเจริญ, 2558) และสอดคล้องกับ ชนาวิ ดลรัฐ และคณะ ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมบุญสงกรานต์ เพื่อพัฒนาการศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา” ผลการวิจัยพบว่า สำคัญสำคัญของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา และแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาฮิตสิบสองกองสิบสี่เป็นแนวทางการปฏิบัติสืบทอดกันมาในสังคมได้อย่างสงบสุขผ่านกระบวนการประสานสัมพันธ์

ตามบทบาทของบ้าน วัดและโรงเรียนในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม (ชนาวี ดลรัฐ และคณะ, 2560) ซึ่งสังเคราะห์ได้ จำนวน 7 องค์ประกอบ มีค่าความแปรปรวนสะสม ร้อยละ 52.43 ของความแปรปรวนทั้งหมด ซึ่งรหัสภูมิปัญญาวัฒนธรรมบุญสงกรานต์ที่พบประกอบด้วย 1) การสืบทอดวัฒนธรรมบุญเดือนห้า 2) การจัดสงกรานต์ ให้สัมพันธ์กับบุญประเพณี 12 เดือน 3) จัดบทบาท บ้าน วัดและโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญในวันสงกรานต์ 4) จัดไตรสิกขาให้เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรอย่างเป็นรูปธรรม 5) จัดสภาพแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้เรื่อง ข้าว น้ำและดอกไม้ในโรงเรียน 6) จัดชมรมผู้สูงอายุที่ศรัทธาพุทธศาสนา 7) ส่งเสริมให้พระภิกษุ ประชาชนท้องถิ่นออกแบบงานสงกรานต์ 8) วันสงกรานต์เป็นการละเล่นด้านศิลปะและวิทยาศาสตร์ของคนรุ่นใหม่ และ 9) ให้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาธรรมบุญเดือนห้าและนำมาเป็นแนวทางสร้างและพัฒนาบทเรียนเสริมหลักสูตร การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมบุญสงกรานต์เพื่อพัฒนาการศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาเป็นผลสำเร็จได้บทเรียนเสริมหลักสูตรในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยเฉพาะนักเรียนและโรงเรียนตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชาใช้เป็นบทเรียนเสริมหลักสูตรในการพัฒนาการศึกษา ดังนั้นการการสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีในแต่ละอย่าง การปะทะสังสรรค์หรือการผสมผสานระบบความเชื่อในเชิงประยุกต์ แต่ที่สำคัญจะต้องรักษาเอกลักษณ์ของประเพณีเหล่านั้นไม่ให้เสียรูปหรือขาดสาระสำคัญจนเกินไป

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร พบว่าปัจจุบันประเพณีจุดไฟตุ้มกานอกจากจะมีการสืบสานประเพณีในชุมชนตำบลทุ่งแต่ในฐานะเป็นแม่งานดั้งเดิมแล้ว ความตระหนักถึงความเป็นท้องถิ่นนิยมทำให้ผู้เกี่ยวข้องต่างพยายามนำมาเปิดเผยเพื่อสร้างความเป็นอัตลักษณ์ และเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้เล็งเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีอยู่ เป็นมิติที่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนหลายอย่าง เช่น มิติด้านการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความเป็นนวัตกรรมทำให้ประชาชนทั่วไปรู้จักประเพณีจุดไฟตุ้มกา รู้จักจังหวัดยโสธรในฐานะที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม นับแต่มีการริเริ่มรื้อฟื้นขึ้นมาเริ่มประชาสัมพันธ์ประเพณี มีการนำไฟตุ้มกามาจัดแสดงที่อำเภอเมืองยโสธร การจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมมีปัจจัยที่ส่งเสริมและสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกาใน 3 ด้าน คือ การถ่ายทอดวิธีทำไฟตุ้มกา รูปแบบการสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกา และการสร้างคติความเชื่อและความรู้ด้านประเพณี สอดคล้องกับ นนทวรรณ แสนไพร ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การดำรงอยู่ของประเพณีเซิ้งผีโขน บ้านไฮหย่อง ตำบลไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร” ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีเซิ้งผีโขนจัดขึ้นในงานบุญมหาชาติ (บุญพระเวส) เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและเพื่อการระลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ทั้งนี้การดำรงอยู่ของประเพณีเซิ้งผีโขน บ้านไฮหย่อง สามารถดำรงอยู่ได้ผ่านการใช้สัญลักษณ์ร่วมของคนในชุมชนโดยประเพณีเซิ้งผีโขนที่ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์ของคน

ในชุมชน ตลอดจนจนเป็นการสืบทอดด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงพลังของคนในชุมชนที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ต่อรองกับอำนาจของรัฐและกระแสโลกาภิวัตน์ที่สร้างการพัฒนาในรูปแบบเดียวกันทั้งประเทศ ผ่านสื่อกลางคือการใช้ภาษาไทย (ภาคกลาง) ในการติดต่อสื่อสาร แต่ในประเพณีแข่งผีโขมดของผีโขมดจะใช้ภาษาถิ่น (อีสาน) ในการแข่งนำขบวนผีโขมด ส่วนด้านการปรับตัวของประเพณีแข่งผีโขมดท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ มีการปรับตัว มีการตอบสนองต่อด้านเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยวมากขึ้น นอกจากนี้ สถานศึกษาบางแห่งในพื้นที่อำเภอฟังโคน ยังได้จัดให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้เกี่ยวกับประเพณีแข่งผีโขมดผ่านรูปแบบโครงการ ดังนั้น ในการสืบสานประเพณีต่าง ๆ ในภาคอีสาน จุดเด่นสำคัญนั้น คือภาคอีสานมีประเพณีที่เป็นฮีตสิบสอง (นันทวรรณ แสนไพร, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับ กาญจนาคำผา และรัชฎาพร เกตานนท์) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการสืบทอดประเพณีฮีตสิบสองเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านทั้งสองมีประวัติศาสตร์ลักษณะสังคมวัฒนธรรมประเพณีแบบลาวพวนที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน หลักฐานสำคัญคือรายการสิ่งของวัตถุโบราณพระพุทธรูปเสี่ยงทาย เป็นไปได้ว่าบ้านสามหมื่นคือบรรพบุรุษของบ้านนาเวียงที่ยังคงยึดมั่นในขนบประเพณีฮีตสิบสอง ซึ่งประเพณีฮีตสิบสองมีบทบาทต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนา ด้านการสร้างความมั่นคงแก่ระบบครอบครัวและเครือญาติและด้านการพัฒนาระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและต่างชุมชน ประเพณีฮีตสิบสองมีคุณค่าต่อการพัฒนาในระดับบุคคล ได้แก่ ด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา ความฉลาดทางอารมณ์และความรู้ความสามารถ ส่วนการพัฒนาในระดับสังคม ได้แก่ การสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารจัดการงบประมาณและช่วยสร้างความภาคภูมิใจ ส่วนคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษา การปกครองการสื่อสารและเทคโนโลยีสุขภาพและสาธารณสุข นอกจากนี้แนวทางการสืบทอดประเพณีฮีตสิบสอง เช่น การกำหนดระยะเวลาการปฏิบัติประเพณีแต่ละเดือนให้ชัดเจน สอดคล้องกับสภาพสังคม เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายและทันสมัย ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการสืบทอดประเพณี (กาญจนาคำผา และรัชฎาพร เกตานนท์, 2561)

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า การสร้างคุณค่าคือวิธีการอย่างหนึ่งที่สามารถสร้างความมั่นคงให้แก่วัฒนธรรมในประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร 4 ประการ คือ การต่อยอดภูมิปัญญา การสร้างคุณค่าทางจิตใจและคุณค่าทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการผลิตไฟตูมกาเป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้ชุมชน ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากการสร้างคุณค่าประเพณีท้องถิ่น เช่น การต่อยอดภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องมือหรือองค์ประกอบสำคัญของประเพณี ปัจจุบันเป็นสิ่งที่ผู้จัดงานรวมถึงคนในชุมชนมีส่วนร่วม มีการกระทำอย่างเป็นรูปธรรม สาเหตุที่เป็นเช่นนี้สามารถอธิบายได้ว่า ปัจจุบันเรามีหน่วยงานทั้งภาครัฐและ

เอกชนที่สามารถชี้แนะและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องกับคนในท้องถิ่นอยู่เสมอ เช่น การสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมหลายอย่างสามารถส่งเสริมทั้งประเพณีและสร้างมูลค่าจากประเพณีได้ สอดคล้องกับซึ่งสอดคล้องกับ ราณี อมรินทร์รัตน์ ที่วิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบความต้องการของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชน :กรณีศึกษาชุมชน 6 แห่ง ในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ภาพรวมความต้องการของนักท่องเที่ยวในผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวและความต้องการทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการแสดงศิลปวัฒนธรรม ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและด้านสินค้าของที่ระลึก มีความต้องการระดับมาก โดยเฉพาะความต้องการด้าน การแสดงศิลปวัฒนธรรม และด้านสินค้าของที่ระลึก ความต้องการส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนและเรื่องการใช้วัตถุโบราณชาติในท้องถิ่น (ราณี อมรินทร์รัตน์, 2561) และสอดคล้องกับ Prompassorn Chunhabunyatip ที่ได้ศึกษาปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่เห็นว่าประเพณีไหลเรือไฟก่อให้เกิดประโยชน์เชิงเศรษฐกิจมากที่สุด คือ เกิดรายได้เพิ่มขึ้น รองลงมาคือ ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดงาน ประเพณีไหลเรือไฟ และอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟเพิ่มขึ้น กลุ่มตัวอย่างชุมชนทั้ง 12 อำเภอ ได้รับรายได้จากการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟโดยชุมชนอำเภอเมืองนครพนม มีรายได้จากการการจัดประเพณีไหลเรือไฟมากที่สุด ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟอยู่ในระดับมาก ผลการทดสอบสมมุติฐาน (Hypothesis) ปรากฏว่าการได้รับรายได้จากการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟและความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีไหลเรือไฟ สอดคล้องกับระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในประเด็นการอนุรักษ์ประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยทางด้านรายได้ ความรู้ และความเข้าใจในประเพณีไหลเรือไฟ เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดจากการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม และเป็นแรงกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำเรือไฟเพื่อร่วมในประเพณีไหลเรือไฟ (Prompassorn Chunhabunyatip, 2561)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร เป็นการสืบสานความเชื่อ ความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของวิถีชุมชนบ้านทุ่งแต้และชุมชนใกล้เคียง การบูชานั้นก็เกินไปเพื่อเป็นการระลึกถึงคุณูปการของพระรัตนตรัย ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นจุดกำเนิดของศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามที่ควรได้รับการสืบสานและสามารถสร้างคุณค่าจากประเพณีจุดไฟตุ้มกาให้เหมาะกับยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม อนึ่งนับตั้งแต่มีการริเริ่มรื้อฟื้นประเพณีขึ้นมาใหม่ของชุมชน การประชาสัมพันธ์ประเพณี มีการนำไฟตุ้มกามาจัดแสดงที่อำเภอเมืองยโสธร การจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน กระบวนการเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมดังกล่าวมีปัจจัยที่สำคัญ 3 ประเด็น คือ 1) การถ่ายทอดวิธีทำ

ไฟตุ้มกา 2) รูปแบบการสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกา และ 3) การสร้างคติความเชื่อและความรู้ด้านประเพณี ส่วนวิธีการที่สามารถสร้างความมั่นคง ความต่อเนื่องให้แก่วัฒนธรรมในประเพณีจุดไฟตุ้มกาของจังหวัดยโสธร มีปัจจัยที่สำคัญ 4 ด้าน คือ 1) การต่อยอดภูมิปัญญาของวัฒนธรรมประเพณี 2) การสร้างคุณค่าทางจิตใจและคุณค่าทางเศรษฐกิจ 3) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและ 4) ผลกระทบที่เกิดจากประเพณีไฟตุ้มกา คือ ทางเลือกหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้ชุมชน ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมเปรียบประเพณีจุดไฟตุ้มกากับประเพณีที่มีลักษณะเดียวกันเช่น ไหลเรือไฟ เป็นต้น มีการศึกษาวิจัยในประเด็นของสุนทรียภาพในประเพณีท้องถิ่น เช่น สุนทรียภาพในประเพณีจุดไฟตุ้มกา และควรมีการศึกษากระบวนการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนในสังคมยุคความเป็นพลเมืองยุคสังคมดิจิทัลเพิ่มเติม

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2562 พร้อมทั้งขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชนชาวบ้านและผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา คำผา และรัชฎาพร เกตานนท์. (2561). แนวแห่งธรรมแนวทางการสืบทอดประเพณีฮิตสิบสองเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. วารสารราชพฤกษ์, 16(1), 65-74.
- ชนาวี ดลรัฐ และคณะ. (2560). การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมบุญสงกรานต์เพื่อพัฒนาการศึกษาตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา. วารสารชุมชนวิจัย, 11(3), 95-109.
- นนทวรรณ แสนไพร. (2561). การดำรงอยู่ของประเพณีเซิ้งผีโขนบ้านไฮหย่อง ตำบลไฮหย่อง อำเภอฟังโคนจังหวัดสกลนคร. วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร, 20(1), 89-86.
- ประจวบ จันทร์หมื่น. (2550). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาชนบท. ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- แผนพัฒนา. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง. พ.ศ. 2560-2564 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยสำนักนายกรัฐมนตรี.
- พระครูสิริปริยัติธำรง (พิสิฐ ชุตินฺธโร). (2554). ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบโศกวิภาค 4 กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

